

RENESSANS

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

RENESSANS TA'LIM UNIVERSITETI

**“SHARQ RENESSANSI: TARIX,
TA'LIM VA TARBIYANING
NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”**

**MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY KONFERENSIYASI
TO'PLAMI**

2024-yil 15-may

Toshkent sh.

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

RENESSANS TA’LIM UNIVERSITETI

**“SHARQ RENESSANSI: TARIX, TA’LIM VA TARBIYANING
NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI”**

mavzusidagi Respublika ilmiy konferensiyasi materiallari

2024 yil 15 may, Toshkent shahri

Manzilimiz: <https://renessans-edu.uz/uz/>

Shu bilan birga, aytish kerakki, O'zbekistonda Sharq Uyg'onish davri materiallarini umumlashtirgan holda yanada chuqur o'rganishi va yoshlarimizni kelajagiga xizmat qilishi kerak. Shuning uchun bu boradagi ilmiy izlanishlarni qo'llab quvvatlash, ilm-fan uchun xizmat qilgan ajdodlarimizni, mutafakkirlarini aniqlash, Sharq Renessansining bizga notanish yangi qirralarini ochish biz olimlar oldida turgan ulkan vazifadir.

“Sharq Renessansi: tarix, ta’lim va tarbiyaning nazariy va amaliy ahamiyati” ilmiy anjumani bu boradagi muhim qadamdir. Anjuman doirasida ko'plab ilmiy-nazariy masalalarga oydinlik kiritilishiga ishonchim komil. Men anjuman ishiga va ishtirokchilariga ulkan muvaffaqiyatlar tilayman.

UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINING MA'NAVIY ASOSINI MUSTAHKAMLASHDA YA'QUBI CHARXIY IJTIMOY-SIYOSIY QARASHLARINING AHAMIYATI

*Barakayev N.R. - Renessans ta'lim universiteti rektori,
Rajabov A.N. - Kompetensiyani rivojlantirish instituti,
Barakayev I.R. - Buxoro davlat universiteti*

Mamlakatning tinchligi va osoyishtaligi masalasi ilim ahlining muntazam diqqat markazida bo'lgan. Adiblarimizning ma'naviy-ilmiy asarlari hamda naqshbandiya tariqatining ijtimoiy-siyosiy qarashlarini o'rganish va undagi ijobiy tomonlaridan milliy istiqlol mafkurasining teran ildizlari sifatida foydalanish Yangi O'zbekistonda ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot qurishga yordam beradi.

Ya'qubi Charxiy fikricha, Bahouddin Naqshband va Alouddin Attorning «Qutb ul-irshod» darjasida bo'lib, yurt ishlariga aralashib turgan. Professor G.Navro'zova Bahouddin Naqshband ta'limotiga oid tadqiqotlarida mutasavvifning podshohlar bilan muloqotga kirishini quyidagicha keltiradi: “Tunda tanishlarimdan biri mening oldimga keldi. «Xalil nomli bir turk shayxzodasi seni yo'qlayapti», – dedi. Xursand bo'lib o'rimdan turdim. Kuz fasli edi. Buxoro ne'matlaridan biroz hadya oldim va bordim. U erda bir xona bo'lib, darvesh xonaning burchagida o'tirgan ekan. Oldida bir guruh kishi bor edi. Salom qilib o'tirdim. So'ng o'sha tushni aytish istagi tug'yon urdi. Shu payt menga turkchalab: «Ul kim sening ko'nglingdadur, o'zi bizga ayondir, aytmoq ne hojat?», dedi. Holim o'zgardi, unga maylim yanada ziyoda bo'ldi.

Men uning mulozamatida bo'ldim. Uning huzurida ajoyib holatlarni ko'rdim. Olti yildan so'ng unga Movarounnahr podshohligi muyassar bo'ldi. Uni Sulton Xalil der edilar. O'sha paytda ham undan ulug' holatlar ro'y berardi. Uning olti yillik saltanati davrida yana unga mulozim bo'ldim, podshohlar xizmatidagi odoblarni o'rgandim va unga xizmat qilish odoblarini joyiga qo'ydim.”[1.41.] Demak, Naqshbandiya tariqati ahli ham ijtimoiy hayotdan uzoq turgan emas. XV asrning ikkinchi yarmida naqshbandiya tariqati va davlatdorlar o'rtasida yuzaga kelgan yangi munosabat «ixtilot» so'zi bilan ifodalangan. Bu so'z tariqat ahlining davlatdorlar bilan yangi ijobiy munosabatini anglatib, bordi – keldi, muloqot, suhbat, mashvarat, maslahat, kelishish, hamkorlik va boshqa shunga o'xshash ma'nolarda ishlatilgan.

Bunday an'analar Markaziy Osiyo xalqlari ijtimoiy — iqtisodiy va madaniy — ma'naviy hayotida yuz bergan Uyg'onish davrining keyingi bosqichida (XIV—XVI asrlar) diyorumizdan etishib chiqqan yirik mutasavviflar Ya'qubi Charxiy, Xoja Ahrori Valiy (1404—1499), Muhammad Qozi (1447 — 1516), Maxdumi A'zam (1461-1542) kabi mutasavviflar tomonidan davom ettirildi va yangi g'oyalar bilan boyitildi. Ular vujudga kelgan ijtimoiy — siyosiy va madaniy — ma'naviy sharoit ta'sirida o'z saflarini inson jamoalarining kelib chiqish sabablari haqidagi g'oyalarini o'ziga xos ravishda talqin qilib, jamiyatning ravnaq topishi uchun avvalo jamiyatda mamlakatlararo va xalqlararo urush va qirg'inliklar, dinlararo adovat, insonlararo nizo — janjallar barham topib, o'zaro hamkorlik, hamjixatlik, ishonch va murosa ustuvor maqsadga aylanishi kerakligini ta'kidlaganlar.

Ya'qubi Charxiyning risolalarini ko'zdan kechirganimizda «Risola dar manoqib va aqoid» (Manoqib va aqoid haqida risolasi) asari naqshbandiya faoliyatining ijtimoiy – siyosiy masalalariga bag'ishlangan.

Risola o'zbek tilida tarjima va falsafiy tahlil qilingan. Risolada Ya'qubi Charxiy o'zi yashagan davrdagi xonlar va amaldorlarning davlatni boshqarish ishlariga befarq qaray olmagan. Mutasavvif risolada xolifai roshidinlar, ya'ni Abu Bakr Siddiq, Umar ibn Xattob, Usmon ibn Affon, Ali ibn Abu Toliblarning xalifalik davrlardan boshlab, ularni xalqni dardi bilan yashaganliklarini keltirib o'tgan. Ya'qubi Charxiy ham boshqa mutafakkir va mutasavviflar yo'lini davom ettirib, rahbarlarning fazilatlarini, davlatni boshqarishda o'nta shartga amal qilish zarurligini keltiradi.

“Bilginki, rahbarlikning o'z shartlari bordir. Chunonchi, “Zaxiratul muluk” asarida keltirilganki, bu shartlarsiz saltanat ishlari, dunyo va din tartibga kelmaydi. Mamlakatda xalqning ham podshoh oldida o'z huquqlari bordir [2.220.] Demak, xalqning podshohga nisbatan huquqlari bo'lib, podshoh bu huquqlarni amalga oshirishga majbur bo'lgan. Forobiy “Fozil odamlar shahri”[3.89] risolasida rahbarlarning o'n ikkita fazilatini keltirsa, Amir Temur “Temur tuzuklari”[4.29.] kitobida davlatni boshqarishning o'n ikkita qoidasini yaratib shularga amal qiladi. Ya'qubi Charxiy “Risola dar manoqib va aqoid” (Manoqib va aqoid haqida risolasi) da esa rahbarlarning davlatni boshqarishga oid quyidagi o'nta shartini keltiradi.

Birinchi shart shuki, biron voqea yuz bersa, podshoh va hokim bu voqeadagi o'zlarini raiyat deb tasavvur qilishlari, raiyatni esa podshoh va hokim deb o'ylashlari kerak. Ana shu paytda boshqalardan o'ziga ravo ko'rmagan hukmni o'zidan boshqalarga ravo ko'rmaydi. O'ziga yoqmagani narsa hech bir insonga ham yoqmaydi[2.221].

Demak, mutasavvif fikricha, podshoh va hokimlar o'zini ishida fuqarolarni teng ko'rishi, o'zi yoqtirmagan narsalarni bironlarga ham ravo ko'rmasligi kerak. Fuqarolarni kuch bilan bo'ysunishga majbur etish mumkin. Ammo qalblarni bo'ysundirib bo'lmaydi. Ezgulik va olijanoblik vositasida fuqarolarni bo'ysundirish esa qalblarda quvonch tuyg'ularini uyg'otadi va odamlar haqiqiy itoatgo'ylikni namoyish etadilar.

Ikkinchi shart shuki, Insonlarning muammolarini hal qilish ibodatlarining eng afzali deb hisoblasin. Ya'qubi Charxiy bu fikrini asoslash uchun Payg'ambarimizning quyidagi hadislarini keltiradi: “Mo'min kishining qalbiga surur baxsh etish saqalayn (insu jin)ning ibodatidan afzalroqdir”. Demak har bir rahbarga shart shuki, u kelgan xodimini eshitishi, uning muammolarini qonun doirasida ravo qilishi, uni intizor etmasligi, eshigi oldida mulzam va muhtoj bo'lib turmasligini ta'minlashi shart. Uning hojatini ravo qilsin. Boshqa hech bir ibodatga mashg'ul bo'lmasin. O'zining rohatini insonlarning hojatidan ustun ko'rmasin[2.220].

Demak, rahbar shaxs muhtoj, nochor insonlarning ahvolidan xabardor bo'lishi hamda ularga doim yordam qo'lini cho'zishi lozim. Bu masala hozirgi kunda davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan tamoyillar bilan hamohang hisoblanadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi PF-60-son Farmonidagi “ taraqqiyot strategiyasida inson qadrini ulug'lashga yo'naltirilgan ijtimoiy himoya siyosati bo'yicha belgilangan vazifalar doirasiga muvofiq keladi. Farmonga ko'ra, 2026 yilga qadar ehtiyojmand aholi ijtimoiy nafaqa va moddiy yordam bilan to'liq qamrab olinib, kam ta'minlangan oilalarga ijtimoiy yordam va xizmatlarni ijtimoiy shartnoma asosida taqdim etish hamda «Ijtimoiy himoya yagona reestri» axborot tizimida yordamga muhtoj ayollar, yoshlar, nogironligi bo'lgan shaxslar bo'yicha alohida ma'lumotlar bazasini yaratish, jumladan “Temir daftar”, “Yoshlar daftari” va “Ayollar daftari”ni “Ijtimoiy himoya yagona reestri” bilan integratsiya qilishni nazarda tutadi.

Uchinchi shart shuki, eb-ichishda xulafai roshidinning siyratiga ergashsin. Yaxshi ovqatlarni eyishga, qimmatbaho kiyimlarni kiyishga odat qilmasin[2.223].

Rivoyat borki, amiral mo'miniyn Ali Murtazo (r.a.) xalifalik mansabiga o'tirgach, bir kun bozor bordi. Uch dirhamga bir ko'ylak sotib oldi. Yengi qo'lining to'pig'ini yashirib turar edi. Pichoqni olib, uni kesib tashladi. Odamlar so'rashdi: «Ey amiral mo'minin, nega bunday qildingiz?». U javob berdi: “Shunday qilsam, tahoratga qulayroq, kamtarlikka loyiqroq va mo'min-musulmonlarning iqtido qilmog'iga sazovorroq bo'ladi”[2.223].

Inson jamiyatda yashar ekan, o'ziga ravo ko'rgan narsani, o'zgaga ham ravo ko'rmog'i lozim. Aksincha, baxillik tufayli jamiyatning nafratiga duchor bo'lishi tayin. Bu dunyoning moddiy lazzatlariga berilib ketmaslikni Ya'qubi Charxiy doimo o'z ijodida tasvirleydi. Shu sababli bu dunyoda ochko'zlik tufayli kibru havoga berilib azoblanib yurishning keragi yo'qdir. Insonlarning barchasi qonun oldida tengdir. Maqtanish, o'zini yuqori tutish, savlat qilish kabi kibarning tarkibiy qismlari oxir-oqibat insonni yolg'izlikka maxkum etadi.

To'rtinchi shart shuki, hukm paytida muloyimso'z bo'lsin. Keraksiz o'rinda achchiq so'zlamasin. Hujjatga ega bo'lganidan keyin ko'p kuttirmasin. Zaiplar va miskinlar bilan gaplashishdan o'zini olib qochmasin[2.224]. Demak, rahbarlarga xalqni dardini to'g'ri eshitishi, har bir ishni amalga oshirishda avval tekshirib, so'ng amalga oshirishi, g'azablanmasligi, hujjatlarni ko'rayotganda charchamasdan, oddiy insonlarni mensimaslik qilmaslikka chaqiradi.

Forobiy fikricha, bunday rahbar tabiatan nozik didli farosatli bo'lib, suhbatdoshining so'zlarini, fikrlarini tez tushunib, tez ilg'ab olishi, shu sohada umumiy ahvol qandayligini ravshan tasavvur qila olishi zarur[3.76].

Bu haqda "Temur tuzuklari"da ham keltirilgan. "Biror ishni bajarishni o'ylasam butun zehnim, vujudim bilan bog'lanib, bitirmagunimcha undan qo'limni tortmadim. Har neki desam, unga o'zim amal qildim. Hech kimga g'azab bilan qattiq muomalada bo'lmadim va hech bir ishda tanglik qilmadim, toki Tangri taoloning g'azabiga duchor bo'lmayin va ishimni buzib, xolimni tang etmasin deb[4.30].

Inson bolasi borki, orzu umid bilan yashaydi. Davlat va jamiyat uning orzu va maqsadlari ushaliyiga yordam berishi shart va zarur. Biz ana shunday davlatni – qalbimiz va ongu shuurimizdan mustahkam o'rin olgan Yangi O'zbekistonni barpo etishga qat'iy bel bog'ladik.

Beshinchi shart shuki, xalqni rizosi uchun biron hukm qilmasin, kimnidir xushnud qilish uchun haqiqat va shariatdan foydalanmasin. Bilginki, hukumatning bir xususiyati shuki, xalqning muhimoti odil rahbarsiz amalga oshishi mumkin emas. Shuning uchun rahbarning hukmi Haq va xalqning rizosidan boshqa narsaga moyil bo'lmasin. Haqni o'zidan rozi qilish yo'lida xalqdan qo'rqmasin. Shunda Haq xalqni ham undan rozi qiladi. Chunki, Payg'ambar (s.a.v.) aytganlar: "Kimki chin dildan Alloh rizosini talab qilsa, Alloh undan xalqni rozi qilib qo'yadi"[2.225].

Hozirgi kunda davlatimiz rahbari tashabbusi bilan xalq bilan bevosita muloqot qilish, uning dardu tashvishlari, muammolarini ijobiy hal etish bo'yicha mutlaqo yangi tizim – O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Xalq qabulxonolari va Virtual qabulxonasi faoliyatini yo'lga qo'yildi. Davlat tashkilotlari faoliyatida «mahallalar kesimida ishlash», «xalq ichiga kirish», uning «dardiga quloq solish», «tashvishiga sherik bo'lish» va «muammolarni joyida hal etish» tamoyillari o'rnatildi.

Ya'qubi Charxiy fikricha, rahbar halq rizoligi yo'lida sustkashlikka yo'l qo'ymaslik ta'kidlaydi. Rahbarlikning belgilaridan bir shundan iboratki, halqning dardi, muammosi adolat orqali amalga oshadi [2.226.]

Yangi O'zbekistonda ko'p yillar, asrlar davomida amal qilib kelingan «davlat – jamiyat – inson» tamoyillarini «inson – jamiyat – davlat» tamoyiliga o'zgartirildi. Yangi O'zbekistonda «Davlat – inson uchun» g'oyasi amal qilmoqda.

Oltinchi shart shuki, hukumat va boshqaruvga bog'lanib qolmaslik. Aniq bilsinki, hukumat va boshqaruv mansabi ilohiydir. U orqali saodatni topish yoki badbaxtlikka giriftor bo'lib, abadiy badnomlikni sotib olish mumkin. Hozir ixtiyor jilovi qo'lda ekan, diniy va dunyoviy davlatni abadiy qo'ldan bermaslikka jahd qilsin hamda savobli ishlar rejasini tuzsinlar, adolat yo'lidan yurishni g'animat bilsinlar. Xabarda keladiki, odil rahbarning har kunlik odil hukmi barcha raiyatning toatiga tengdir. Rahbar hamisha o'zini bu saodatdan mahrum bo'lib qolmasligiga harakat qilishi kerak [2.226.]

Ya'qubi Charxiy, payg'ambarimizning "**bir soatlik adolat oltmish yillik nafl ibodatdan afzal**" mazmunidagi xadisini eslatib, rahbarlar hamisha adolat tarozisini har ishda, har doim qo'llashlari lozimligini uqtiradi, odillikni davlat mustahkamligi, umrboqiyli va ravnaqining asosi ekanligini bayon qiladi. Bu adolatning ibodatdan afzalligini, mo'min – musulmon adolat tantanasi uchun intilmog'i lozimligini qayd etishdir.

Naqshbandiya tariqati nazariyotchisi Maxdumi A'zam XON deb **adolatni, uning** mezoni qilib — **haqiqat** va ikki pallasida esa **shariat** va **tariqatni** ko'rsatadi. [5.105.] Adolat insonning tabiati va ijtimoiy tuzumning mohiyatini belgilaydigan qudratli ma'naviy kuchga ega bo'lgan g'oyadir.

Ya'qubi Charxiy, rahbar shaxs adolat yo'lini tutib, savob topishni o'ziga g'animat bilmog'i zarurligini takidlaydilar.

Xalqimizda hamma narsadan ustun qo'yadigan adolatni hayotimizda tom ma'noda qaror toptirish eng asosiy vazifamizga aylanmoqda. Qonun va adolat ustuvorligini ta'minlash – Yangi O'zbekistonni barpo etishning eng muhim shartidir. Xalqimizning bu boradagi taraqqiyot strategiyasi nafaqat ichki va tashqi siyosatdagi islohotlar sari tashlangan qadamda, balki, eng avvalo, davlatning insonga, xalqqa, xalqning davlatga bo'lgan munosobati o'zgarayotganida ham namoyon bo'lmoqda.

Yettinchi shart shuki, olimlar va solih kishilar suhbatiga rag'bat ko'rsatsin. Bunday kishilar bu jahonda kamdir, xossatan, shu kecha-kunduzda kamyobdir. Mabodo, ilm ahlining davrasida bo'lganda, ularning suhbatiga xirsimand bo'lsin va bu qavmning borligini o'z zamonining saodati deb bilsin. Dajjol sifatli va siyratli kishilar suhbatidan qochsin. Hozirgi zamonda xalqqa ulamo va mashoyix suratida ko'rinadigan va dunyo sarqiti uchun tama' qilib, har kimga hamdu sano o'qiydigan solih surat fosiqlardan uzoq bo'lsin [2.228.]

Bunday fikrlar «Temur tuzuklari» da ham keltirilgan: “sayyidlar, ulamo, mashoyix, okilu donolar, muhaddislar, tarixchilarni sara, e'tiborli odamlar hisoblab, izzatu hurmatlarini o'rniga qo'ydim. Shijoatli kishilarni do'st tutardim, chunki Tangri taolo jasur kishilarni ardoqlaydi. Ulamo bilan suhbatda bo'ldim va pok niyatli, toza kalbli kishilarga talpindim, ularning himmatlaridan ulush tilab, muborak nafaslarini bilan duo-fotiha berishlarini iltimos qildim. Darvish, faqir va miskinlarni o'zimga yaqin tutdim, ularning ko'ngillarini og'ritmadim va biron talablarini rad etmadim. Buzuqi va og'zi shaloq, g'iybatchi odamlarni majlisimga yo'latmadim, so'zlariga amal kilmadim. Biror kimsaga tuhmatu g'iybat qilsalar, kuloq solmadim [4.30.]

Demak, Ya'qubi Charxiy fikricha, rahbar shaxs olimu-ulamolar solih kishilarning ziyorati va suhbatiga intiluvchi bo'lishi kerak. Rahbar shaxs ulamo va mashoyix suratiga kirib, har qanday boylik tamasida duo aytuvchi, johil, dajjol sifatli fosiqlarning suhbatidan qochishi lozim. Chunki, bu toifa kishilar ulamo hamda mashoyixlarga o'xshasada, aslida dinni vayron qiluvchi hisoblanadi. Shuning uchun mutasavvif rahbarlarga ilm ahlini e'zozlashi, suhbatda bo'lib turishi, davlatni boshqarishda maslahat olishi kerak degan xulosani keltiradi.

Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyevning «Yana bir bor ta'kidlayman: men Yangi O'zbekistonni – obod va farovon, demokratik mamlakatni, Uchinchi Renesansni barpo etishda pedagoglar, professor-o'qituvchilar, ijodkor ziyolilarni eng katta kuch, tayanch va suyanch, deb bilaman. Ularning hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ular uchun munosib mehnat va turmush sharoiti yaratib berishni Prezident sifatida o'z burchim, deb hisoblayman» deb takidlaydilar [6.236.] Jumladan, «2017-2021 yillarda mamlakatni rivojlantirishning beshta ustivor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishda biz, avvalambor, fuqarolarimiz bilan muloqot qildik, bamaslahat ish tutdik, xalqimizning aql-zakovati va bunyodkorlik salohiyatiga tayandik» [7.1]– degan fikrlari hamda olib borilayotgan islohotlarini, aynan Forobiy, Amir Temur hamda Ya'qubi Charxiy g'oyalarining amaliy natijasi sifatida ko'rishimiz mumkin.

Sakkizinchi shart shuki, jabru zulm va takabburlik qilib xalqni o'zidan uzoqlashtirmasin, balki adolat va insof bilan zaiflarga va kuchsizlarga shafqat ko'rsatish orqali o'zini raiyatga sevimli qilsin.

Mutasavvifning ushbu sharti «Temur tuzuklari» dagi «adolat va insof bilan Tangrining yaratgan bandalarini o'zimdanda rozi etdim. Gunohkorga ham, begunohga ham rahm-shafqat bilan, haqqoniyat yuzasidan hukm chiqardim. Xayr exson ishlarim bilan odamlarning ko'nglidan joy oldim. Siësat va insof bilan sipohiyalarim va raiyatni umid va qo'rqinch orasida tutdim. Fuqaro va ko'l ostidagilarga rahmdillik kildim, sipohiyalarga in'omlar ulashdim...» [4.30.] – degan fikrlar bilan umumiylik mavjud.

Ya'qubi Charxiy fikricha, rahbar va amaldorlar kibr va zulmi bilan xalqni bezdirmasdan, qo'rqitmasdan, balki adolatparvarligi, zaiflarga hamda qo'l ostidagi ishlaydiganlarga yo'l-yo'riq ko'rsatib, mehribonlik ko'rsatib, do'st tutishi orqali hurmat qozonishi mumkin. [2.229.] Demak, Prezidentimiz ta'biri bilan aytganda: «odamlarni hayotdan rozi qilish, ularning mavhum kelajakda

emas, balki bugun farovon yashashini ta'minlash, ularning hayotiy muammolarini hal etish va orzu-umidlarini ro'yobga chiqarish Yangi O'zbekiston strategiyasining oliy maqsadi hisoblanadi.»[6.236.]

To'qqizinchi shart shuki, Rahbar qo'l ostidagi xiyonatkor noiblar va xizmatkorlarning qilayotgan ishlaridan g'aflatda qolmasin. Bo'ri tabiatli zolim kimsalarni raiyat ustiga boshliq qilib qo'ymasin. Ulardan qaysi birida zulm va xiyonat zohir bo'lsa, tezda boshqalarga ibrat bo'lishi uchun jazosini bersin. Rahbarlik siyosatida sustkashlik qilmasin. Davlat o'z arboblarni siyosat va nasihat bilan tarbiyalasin [2.230.].

Davlatni idora etishda amaldorlar katta o'rin tutishini yaxshi tushungan Nizomulmulk ularni to'g'ri tanlab, joy-joyiga ko'yishni, har biriga loyiq amal berib, asosiy maqsad yo'lida tarbiya kilishni muhim bir talab deb biladi. Har qaysi amaldorni tarbiyalashga ko'p vaqt ketishi va bu mushkul ish ekanini tushuntirib, rahbarlarga qo'l ostidagilarni ehtiyot qilishni maslahat beradi. Amaldorning xatosini ko'rib, uni darrov ishdan olish to'g'ri emasligini, uni birinchi marotaba kechirib, yana xato qilmasligi uchun himoya qilish kerakligini aytadi [2.231.].

Ya'qubi Charxiy fikricha, rahbarlar qo'l ostida ishlaydigan zulmkor noib va johil amaldorlarning xiyonatiga befarq bo'lmasdan, siyosatni mensimaganligi sabab boshqalarga ibrat bo'lishi uchun jazo berish kerak deb takidlaydi. Chunki, rahbar amaldorlarni siyosat va nasihat bilan adab berish lozim. [2.232.] Bugungi kunda yurtboshimizning rahbarlarga olib borayotgan siyosatlari shundan dalolat beradi.

Xodimlarni boshqarish tizimi tashkilot uchun kerakli kadrlarni tanlash va saqlash, ularni kasbiy o'qitish, har bir xodimning faoliyatini, hatti-harakatlarini to'g'ri baholash va samaradorligini oshirishdan iborat bo'ladi. Ayniqsa, Yangi O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni va innovatsiyalarni rivojlantirish, zamonaviy tashkilot va korxonalrni barpo etish natijasida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash hozirgi davr talabi bo'lib qolmoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev joriy yildagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida kadrlar masalasiga to'xtalib shunday degandi: "Sharq donishmandlari aytganidek, "Eng katta boylik — bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros — bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik — bu bilimsizlikdir! Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, chinakam ma'rifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak. Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo'lidan borish imkoniyatini beradi" [8].

O'ninchi shart farosatdirki, rahbar va amaldorlarda bo'lishi vojibdir. Bo'layotgan har bir hodisaning haddiga, voqealarning ma'nolariga nazar qilsin. Har bir hukmni fahm va aqliga hozir qilib, basirat orqali haqiqatni ajrata olsin. Lozim narsalarga, kerakli jihatlarga va sabablarga boqsin. Mohiyatni tushunsin. Shar'iy masalalarning farqiga borsin. Xufya ishoralarning sirlarini farosat nuri bilan anglasin. Bu ma'nolarda har kimning gap-so'zlariga ishonmasin. Chunki, hodisalar benihoyatdir, ular vafo qilmaydi [2.233.].

Xulosa. Naqshbandiya tariqatining XIY asrdagi buyuk rahnamosi Ya'qubi Charxiyning ushbu bunyodkorlik g'oyalari yurtni obod, xalq hayotini farovon qilishdek olijanob maqsadlar bilan ajralib turadi.

Mutasavvif «Risola dar manoqib va aqoid» asari asosida o'zi yashagan xonlar va amaldorlarning davlatni boshqarishga oid qarashlarni ijtimoiy – falsafiy tadqiq qilgan holda rahbarlarning fazilatlarini hamda davlatni boshqarishda o'nta shartga amal qilish zarurligini takidlab, ushbu g'oyalarni Xoja Ahrori Valiy, Muhammad Qoziy hamda Maxdumi A'zamlar davom ettirib, rivojlantirgan va ma'lum tizimga solgan.

Ya'qubi Charxiy davlat rahbarlari adolatli, vijdonli, qalbi pok, talabchan, aql-zakovatli, uzoqni ko'ra biladigan kishi bo'lmog'i lozim degan ezgu da'vatlari hozirgi kunda davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan tamoyillar bilan hamohang hisoblanadi.

Yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev o'z ma'ruzalarida **“Uchinchi Renessans poydevorini, Yangi O'zbekistonni barpo etish — bu shunchaki xoxish istak, sub'ektiv hodisa emas, balki tub tarixiy asoslarga ega bo'lgan, mamlakatimizdagi mavjud siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy vaziyatning o'zi taqozo etayotgan, xalqimizning asriy intilishlariga mos, uning milliy manfaatlariga javob beradigan obektiv zaruratdir”** deb ta'kidlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Navro‘zova G. Xoja Bahouddin Naqshband hayoti va ma’naviy merosi.– T.: «Fan», 2021. – B. 41.
2. Ya’qubi ibn Usmon ibn Mahmud al-G‘aznaviy al-Charxiy. Risola dar manoqib va aqid. O‘zRFA ShI xazinasi, inn. № 5478/ VI; O‘zRFA ShI xazinasi, inn. № 5478/ VI; – B. 220.
3. Aliqulov H. Abu Nasr Forobiyning ijtimoiy-ma’naviy merosi. – T.: NOSHIR, 2013. – B. 89.
4. Muhammadjonov A. Amir Temur. – T.: ABU MATBUOT-KONSALT, 2013. – B. 29-32.
5. Zoirov E. Maxdumi A’zamning falsafiy va ijtimoiy siyosiy qarashlari. – T. Turon zamin ziyo, 2015. – B. 105.
6. Mirziyoyev. Sh. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021. – B. 236.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 24.01.2020. <http://www.press-service.uz>.

UCHINCHI RENESSANS: TAJRIBA VA VAZIFALAR

*Baxtiyor Omonov - O‘zbekiston Milliy
universiteti professori*

Tarixga murojaat qilsak Turonzaminda olim-u ulamolarga qarshi turli kuchlarning qabihliklari hamisha bo‘lib turgan. Shu boisdan, ilmning rivojlanishi bir ko‘tarilib, bir pasayib turgan. Butun dunyo tarixchilari o‘sha zamindagi yuksalishlarni ikkita «renessans» — uyg‘onish davrlariga bo‘lishadi. Birinchi renessans (ma’rifiy-renessans) IX-XII asrlarni o‘z ichiga oladi. Bu davrda butun dunyoni larzaga keltirgan buyuk allomalar yashab ijod qilishgan. Ikkinchi renessans (Temuriylar renessansi) XIV-XV asrlarni o‘z ichiga oladigan buyuk temuriylar davri bo‘ldi. Shubhasiz, bu ikki renessans davri o‘zbek xalqining haqiqiy kuch qudratiga yorqin misol bo‘la oladi. O‘sha vaqtlardagi buyuk allomalarimizning islom diniga qo‘shgan ulkan hissalar barokatidan jannatmakon yurtimizga o‘zining barakasini bergandi. Lekin bundan 150 yil oldin sodir bo‘lgan mustamlakachilik hukm surganida, ko‘ngilsizliklar va zulmatli kunlarni xalqimiz chuqur qayg‘u bilan esga oladi.

O‘zbekistonda yangi Uyg‘onish davri, ya’ni Uchinchi Renessans poydevorini yaratish asosiy maqsad etib belgilandi. «Renessans» so‘zifransuzcha «Renaissance», italyancha «Rinascimento» – qayta yuzaga kelmoq, yangidan tug‘ilmoq, qayta tirilish, uyg‘onish, degan ma’nolarni anglatadi.

Renessansga faqat etuk ilmlar tizimi bilan erishiladi. Inson hayotida yoshlik – umrning oltin lahzalari va ilm-ma’rifatli bo‘lish uchun cheksiz imkoniyatlar davri. «Ilm o‘tda yonmaydigan, suvda cho‘kmaydigan, hech kim sizdan tortib ololmaydigan boylik ekanini aslo unutmang!» .

Iqtisodchilarning hisob-kitoblariga ko‘ra, bugungi kunda dunyo boyligining 16 foizini ishlab chiqarish, 20 foizini tabiiy resurslar tashkil qiladi. Dunyo aholisiga ega bo‘lgan boyliklarning qolgan 64 foizi bevosita inson salohiyati, odamlarning bilim va tajribasi bilan bog‘liq. Shu ma’nodan, rivojlangan taraqqiyot yo‘lidan borayotgan va har jabhada yuqori ko‘rsatkichlarga ega bo‘lgan mamlakatimiz har tomonlama etuk, bilimli va tajribali kadrlarga ehtiyoj sezmoqda.

Ushbu maqolada mamlakat elitasi, ziyolilari, tadbirkorlari, yoshlari oldida turgan ulkan vazifalarning mazmun-mohiyatini uchta g‘oya atrofida ochib berishga harakat qildik.

Birinchi g‘oya: qalbni anglash

Qalb – insonni latifligi, tozaligini bildiruvchi ko‘zgu. Islom tushunchasiga ko‘ra, qalb zohiriy va botiniy bo‘ladi. Zohiriysi ko‘krakning chap tomonida joylashgan konus shaklidagi go‘sht parchasi, botiniysi esa nuroniy, latif, biluvchi, insonni inson qiluvchi narsadir . Bu borada fuqarolarimiz uchun asosiy manba muqaddas Qur‘oni karim kitobi hisoblanadi.

Ma’lumki, XVII asrdan boshlab, istilochilar Sharq mamlakatlarini bo‘ysundirgandan keyin, birinchi navbatda Qur‘onning nufuzi, maqomini pasaytirishga urindilar. Buning natijasida botin ilmini egallash, komillik, donolik, to‘g‘rilik masalalari ikkinchi darajaga tushdi va Sharqda ham asta-

MUNDARIJA

№	Muallifning ismi va maqolaning nomi	Sahifa
1.	Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich - Kirish soʻzi	4
2.	N.R.Barakayev, A.N.Rajabov, I.R.Barakayev - Uchinchi Renessans poydevorining maʼnaviy asosini mustahkamlashda Yaʼqubi Charxiy ijtimoiy-siyosiy qarashlarining ahamiyati	5
3.	Omonov Baxtiyor - Uchinchi Renessans: tajriba va vazifalar	10
4.	Navroʻzova Gulchehra Neʼmatovna - Bahouddin Naqshband kamoloti asoslari	13
5.	Qahharova Matlyuba Mannofovna - Sharq Renessansi uchinchi Renessansning ilmiy-maʼnaviy asosi sifatida	18
6.	Kadirov Moʻmin Kadirovich - Taʼlim falsafasi – uchinchi Renessans shakllanishi va rivojlanishining metodologik asosi	21
	1-SHOʻBA. SHARQ RENESSANSI: SIYOSIY-FALSAFIY QARASHLAR VA YONDASHUVLAR	25
7.	Alimardonov Toʻlqin – Amir Temur saboqlari	25
8.	Shakarov Oʻktam - Movardiyning davlat va rahbar axloqiga oid qarashlari	27
9.	Musayev Odil Raxmatovich - Globallashuv sharoitida media makonda axborot madaniyatini shakllantirishning ayrim jihatlarini	30
10.	Ravshanov Fazliddin - Renessans va sharq renessansi gʻoyalari	33
11.	Shazamanov Shoazim - Xitoyda fan texnikani rivojlantirish strategiyasi	38
12.	Mahmudov Jasurbek - Javonmardlik ramzlari talqini	43
13.	Yunusova G.S. – Sharq arastusi hayotida kitobxonlik madaniyati	46
14.	Rashidova Mashhura Karimovna - Maʼnaviy madaniyatning ijtimoiy munosabatlarga taʼsiri	48
15.	Ibragimova Muslima Yuldashevna - Etnotibbiy madaniyat va sogʻlom turmush tarzining zamonaviy etnomodeli	50
16.	Abdullayeva Hulkar Raxmatullayevna - Abu Nasr Farobiyda bilish masalalari	53
17.	Qolqanov Nuriddin - Zamonaviy sharoitda siyosiy yetakchi imijini qurish strategiya va taktikasi	56
18.	Mamatov Gʻanisher Sapiyevich - Oʻzbekistonda jamiyatni demokratlashtirishning shakllanish, rivojlanish va yangi bosqichlari	58
19.	Ibragimova Muslima Yuldashevna, Yoʻldosheva Munisa Noʻmonjon – Tarix, maqsadlar va oqibatlar	60
20.	Muratova Dildora Abdumannopovna - Texnogen sivilizatsiya davrida ekologik madaniyatni shakllantirish	63
21.	Jurakulov Jamol Komilovich, Mamasoliyeva Ruxshona Tolib qizi - Sharq renessansi va uning rivojlanishi	66
22.	Xursanov Nurislom Iskandarovich – Философские взгляды на концепцию семи в узбекской и английской литературе XX века	68
23.	Ochilov Ozodjon Mardiyevich - Xitoy madaniy renessansi davrida yangi sheʼr falsafasi	70
24.	Karshiyev Sherzod Saydaliyevich - Yangi Oʻzbekistonda diniy bagʻrikenglik va millatlararo munosabatlarni taʼminlashda Konstitutsiyaning oʻrni	75
25.	Samiyeva Shaxnoz Xikmatovna - Mahmudxoʻja Behbudiy - sharq renessansining yorqin namoyondasi	77
26.	Asatulloev Abrorxon Asatulloevich - Развитие духовной мысли и его методологическое исследование в современности Туркестан	78